

ПАТРИАРХ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Окреслено визначальні риси видатної постаті О. Білецького, його основоположний внесок у розвиток філологічної науки, значення архівної спадщини вченого, зокрема його рецензії на "Історію української літератури. Т. VI" М. Грушевського.

Ключові слова: академічне літературознавство, методологічні шукання, історія літератури.

Tetiana Tretiachenko. The patriarch of Ukrainian science

The author sketches out the basic features of O. Biletsky's profile, his contribution to the development of humanities in Ukraine, and the meaning of the texts from his archives, in particular, of his review of "The History of Ukrainian Literature" (vol. 6) by Mykhaylo Hrushevsky.

Key words: academic literary studies, methodological search, literary history.

Поступ академічного й не тільки академічного літературознавства в Україні у ХХ ст. правомірно й послідовно ототожнюється з діяльністю академіка Олександра Івановича Білецького (1884–1961) [див.: 4; 5; 6]. Проблематика праць О. Білецького була надзвичайно різноманітна, діапазон його наукових досліджень дуже великий. Історія літератур античних і західноєвропейських, долі літератур української й російської, теорія літератури, методологічні питання – галузі, в яких учений залишив глибокий слід своїми численними, завжди цікавими, оригінальними і свіжими дослідженнями.

Явища українського літературного процесу О. Білецький неодмінно розглядав у контексті розвитку світової літератури, а всіх творців літературного процесу – великих і малих – вивчав однаково ретельно, намагаючись визначити неповторну історичну роль кожного. Він докладав чимало зусиль для становлення, розвитку та планомірного дослідження давньої української літератури, а впродовж кількох місяців 1946 року написав ґрунтовний проспект історії української літератури ХІХ й початку ХХ ст., побудований на детальному вивченні всіх літературних пам'яток та присвячених їм досліджень.

Білецькому-досліднику були притаманні невинні методологічні шукання. Його праця "Проблема синтезу в літературознавстві" (1940) набула резонансу далеко за межами вітчизняної науки. Стали класикою українського літературознавства праці "Стихотворения Симеона Полоцкого на темы всеобщей истории" (1914), "В мастерской художника слова" (1923), "Из истории шекспиризма. Теофил Готье о комедиях Шекспира" (1916), "Сучасне красне письменство Заходу" (1923–1924), "Двадцять років нової української лірики" (1924), "Очередные вопросы изучения русского романтизма" (1925–1927), "Літературні стилі ХVІІ–ХVІІІ ст." (1959).

У творчому доробку вченого вражає питома вага досліджень, котрі належать до мобільних малих наукових жанрів – розвідок, статей, критичних есе, листів-відгуків, рецензій. Іноді виникає враження, що саме малі критичні жанри під пером Олександра Івановича ставали зразками вишуканого літературного стилю, виявляли незрівнянну його ерудицію, майстерність дефініції – вони були ніби покликанням академіка Білецького.

Для О. Білецького не існувало в літературі заборонених тем та імен. Своїми працями він відстоював од перекручень творчість М. Драгоманова й І. Нечуя-Левицького, О. Кониського й Б. Грінченка, М. Зерова й В. Підмогильного, давав зразки трактування вже згаданих і численних інших наукових проблем без суб'єктивізму та догматизму, вульгаризаторства, верхоглядства й кон'юнктурного спрощення. Хоча панівна номенклатура, войовнича і святіша від папи римського, не дрімала... Але "з'їсти" його ніхто не посмів.

За словами І. Кошелівця, він воістину був “керівником усієї літературознавчої науки в Україні” [4]. І не менше творчих сил та енергії, ніж дослідницькій діяльності, віддав науково-організаційній роботі, підготовці філологічних кадрів, справі популяризації літератури. Був професором Харківського, Томського, Московського, Київського університетів. Склав чимало програм та методичних розробок для студентів та аспірантів. Під його керівництвом або ж за його підтримки захищено кількості дисертацій практично з усіх галузей філологічної науки. Переважна більшість авторів цих досліджень, молодих, талановитих, в особі маститого професора знаходили делікатну й доброзичливу людину, котра щедро віддавала свої знання. “Признаюсь, – писав О. Білецький, – ніколи не думав я про те, що метою життя є підготовка зібрання своїх творів, і завжди цікавився творами інших авторів, що виростали на моїх очах, і найбільшою радістю для мене було усвідомлення того, що моя думка знаходить відгук, є стимулом до роботи самостійної думки моїх молодших товаришів – учнів, які вже створили або створюють серйозні дослідження” [2, 18].

Літературознавча спадщина О. Білецького – національний науковий здобуток, тому Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України постійно дбає про її вивчення та видання. Упродовж 1965–1966 рр. було здійснено перше наукове видання цієї спадщини – п’ятитомне зібрання праць О. Білецького обсягом понад 150 друкованих аркушів. Безперечно, упродовж десятиліть і сьогодні томи цього видання були підручними для фахівців і залишаються такими. Однак поза його межами лишилося чимало ніколи не друкованих праць, тому в 1980-х роках у відділі рукописів Інституту літератури було підготовлено до видання чотири солідні томи літературної спадщини О. Білецького (по 50 друкованих аркушів кожен), які з економічних причин так і не були видані. Назвати ці праці сьогодні більш, ніж доцільно. Це, зокрема, магістерська дисертація вченого “Эпизод из истории русского романтизма. Русские писательницы 1830–1860-х гг.”, “Н. С. Лесков. Личность. Творчество”¹, “История новой украинской литературы (розгорнутий проспект історії української літератури ХІХ ст.)”, “Українська драматургія післяжовтневої доби. І. Попутчики”, “Іван Франко – сатирик”, “Наука о литературе в истории Харьковского университета”, “В шуканнях нової повістярської форми (Микола Хвильовий. “Сині етюди”)", “Пушкін українською мовою”, “Принципы анализа литературного произведения”, “М. Е. Салтиков-Щедрин (до 45-річчя з дня смерті)”, “Несколько мыслей к учению о драматических сюжетах”, “Герцен-письменник”, “Брюсов в наши дни”, “Під знаком Достоєвського” й чимало інших дослідницьких праць, гідних уваги нашого сучасника.

Значною мірою ця робота виконана за матеріалами архіву, що його передав до Інституту літератури син вченого, відомий мистецтвознавець Платон Олександрович Білецький (1922–1998). За обсягом і змістом це документальне зібрання (понад 6 000 од. збереження) належить до найкрупніших в Україні, становить собою могутню базу для вивчення життєвого і творчого шляху О. Білецького. Як сам учений був творцем конструктивних ідей у царині методології літературознавства, методики викладання літератури, ідей, за якими майбутнє, так і його архів належить і майбутнім століттям, коли з нього черпатимуть не лише факти, а й ідеї для нової науки про літературу, в якій буде місце всім її творцям – з усіх часів і всіх народів.

У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури підготовлений і опублікований покажчик матеріалів фонду О. Білецького [7, 204-361].

¹Надрукована недавнім часом: Белецкий А. Н. С. Лесков. Личность. Творчество / Вступ. статья Т. Маевской, подготовка текста и прим. А. Шацкой. – Симферополь: Крымский центр гуманитарных исследований, 2003.

На ґрунтовне вивчення й видання заслуговує й величезна епістолярна спадщина ученого. Дотепер вона обмежується кількома публікаціями. Адресатами Олександра Івановича були сотні людей. Не менше листів зібрано упорядниками неопублікованого його епістолярію. Листи О. Білецького – можливо, найяскравіше свідчення могутності його інтелекту, неповторної його людської вдачі, надзвичайно плідної праці на теренах філологічної науки. Захоплюєшся прозорістю його думки, вишуканістю його стилю, якоюсь неповторною білецьківською іронією – і все те во благо науки і життя.

У зв'язку з 95-річчям НАН України, коли широко вшановується й постать М. Грушевського, нижче публікуємо рецензію О. Білецького на рукопис праці М. Грушевського “Історія української літератури”, т. VI, завершеної у 1929 році. Тепер зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [3]. О. Білецький наголошував на високій фаховості М. Грушевського, унікальності його спостережень і висновків, виявляючи водночас високу компетентність і майстерність рецензента-аналітика і критика. Попри видання цієї праці М. Грушевського й рецензії О. Білецького, здійснене 1995 року О. Мишаничем [див.: 1, 672-677], передрук рецензії вважаємо доцільним, адже вона прислужиться високому авторитету обох академіків.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Білецький А.* Академік М. Грушевський. Історія української літератури. – Т. VI. – Ч. 1–2. – С. 970 // *Грушевський М.* Історія української літератури / Упоряд. О. Мишанич. – К.: АТ “Обереги” 1995. – Т. VI. – С. 672-677.
2. *Білецький О.* Від давнини до сучасності: Вибр. пр.: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1960. – Т. 1. – С. 18.
3. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд М. С. Грушевського. – № 122. – Од. зб. 4.
4. *Дивнич Ю.* [Лавріненко Ю.] Доробок і воля // *Листи до приятелів.* – 1961. – № 9/10.
5. *Кошелівець І.* Олександр Білецький // *Сучасність.* – 1961. – № 9.
6. *Про Олександра Білецького.* Спогади, статті / Упоряд. В. Дончик. – К.: Рад. письменник, 1984.
7. *Спадщина.* Літературне джерелознавство. Текстологія. – Т. 4. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2009.

Отримано 23 вересня 2013 р.

м. Київ

